

ПРОБЛЕМА ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації, які торкнулися усіх сфер людського життя, окреслили нові вимоги до підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах. Насамперед, освіта ХХІ століття потребує створення нових стандартів, оновлення змісту і форм навчання, професійної компетентності викладачів, швидкої реакції освітніх систем на вимоги нового часу, забезпечення вищими навчальними закладами необхідними знаннями для життя і роботи особливо у полікультурному середовищі.

Глобалізація, політичні, ідеологічні, економічні зміни, що відбулися у світі, також в Україні наприкінці ХХ століття, глибока соціокультурна суперечність їх результатів стали причиною перетворень у багатьох сферах суспільного життя, у тому числі, в освіті. Оновлення освіти в Україні, з одного боку, характеризується зростаючою автономізацією установ, посиленням відповідальності регіонів за якість освіти, з іншого боку, відбувається з урахуванням процесів глобалізації, інтеграції у світовий освітній простір, зростаючої мобільністю людини. У зв'язку з цими процесами у сучасному суспільстві і, відповідно, у сучасній освіті виникає ситуація зустрічі і взаємодії різних культур, що визначає багатокультурний характер соціальних процесів. Гострота цієї проблеми зумовлена тим, що полікультурність простору життєдіяльності людини стала невід'ємною рисою сучасного світу, України і її регіонів.

Дана проблема стосується не тільки системи освіти України, її регіонів, але й освітньої практики всього світового співтовариства, що свідчить про актуальність, масштабність та значущість даної проблеми для сучасної цивілізації. Вона в повній мірі проявляється у вищій школі і торкається питань системних змін у професійній підготовці майбутніх фахівців у сфері вищої професійної освіти, визначає необхідність формування у державних і регіональних вишах України готовності випускників до життя і професійної діяльності, де співіснують і взаємодіють представники різних рас, націй і народностей, а, значить, носії різних мов, релігій, традицій.

Мета статті – проаналізувати стан полікультурної освіти в Україні. Визначити проблеми полікультурності та полікультурної освіти в багатонаціональному середовищі.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми полікультурності обґрунтовували у своїх дослідженнях такі зарубіжні науковці, як Д. Бенкс, Г. Дмитрієв, Д. Дьюї, В. Матіс, Д. Міттер, С. Наушабаєва, С. Ніето, В. Подобєд, Т. Рюлькер, М. Уолцер, М. Хінт та ін. Їхні дослідження стосуються запровадження полікультурної освіти, розробки концепції, моделі такої освіти тощо. Проблематикою полікультурного виховання особистості займалися відомі вітчизняні й зарубіжні дослідники Є. Барбіна, В. Калінін, Дж. Бенкс, В. Біблер, М. Бердяєв, Б. Лихачьов, І. Васютенкова, В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова, М. Кузьмін, О. Джуринський, И. Кант, Ж.Ж. Руссо та інші.

Також проблему полікультурної освіти у другій половині ХХ століття розглядали у своїх дослідженнях такі зарубіжні та українські науковці: З. Гасанов, Л. Голік, Т. Клиненко, М. Красовицький, Г. Левченко, В. Міллер, В. Подобєд.

У ХХІ столітті посилюється інтерес до цієї проблеми, зокрема і в Україні. На сторінках вітчизняних педагогічних видань останніми роками з'явилися праці Е. Антипової, В. Бойченко, В. Болгарінової, Л. Горбунової, О. Котенко, І. Лощенової, Н. Сейко, О. Сухомлинської та інших, в яких розглядаються процеси становлення ідей полікультурності тощо.

Виклад основного матеріалу. Вивчення полікультурного підходу у навчанні є актуальним, особливо у сучасну епоху глобалізації і постійних змін у різноманітних

сферах людської життєдіяльності, зокрема у політичній, економічній, суспільній та освітній. Національні пріоритети у навчанні у поєднанні з принципами полікультурної освіти є метою формування освітніх стратегій будь-якої країни. Тому значущість полікультурної освіти у навчанні потрібно враховувати в усіх його аспектах, зокрема й у лінгвістичному.

Очевидно, що ідея глобалізації має пронизувати всі рівні, ступені, ланки й аспекти української системи освіти, в тому числі вищої професійної освіти на рівні країни, регіону і суб'єкта України.

Вищим навчальним закладам, де спільно навчаються представники різних народів з різною національною культурою, різноманітними національними звичаями, психологічним укладом і менталітетом, властивий поліетнічний характер, що пояснює значимість проблем пов'язаних з подоланням деяких особливостей і складностей, властивих взаємостосункам учасників освітнього процесу. Більше того, на формування культури моральних відносин накладає відбиток національна особливість кожного етносоціума, своєрідність традицій, звичаїв, стереотипів поведінки, тих рис національного характеру, які склалися протягом усієї історії тої або іншої нації.

Виходячи з цього, актуалізується важливість обґрунтування концепції розвитку регіональної вищої професійної освіти, здійснюваної з урахуванням географічних, історичних, етнокультурних, конфесійних, демографічних, лінгвістичних умов територій України. При цьому значущими є умови життєдіяльності націй і народностей, їх менталітет, стереотипи поведінки, спосіб життя, традиції, мова, проблема двомовності та інші прояви культурних норм і цінностей. На сучасному етапі розвитку регіональна система вищої професійної освіти повинна забезпечувати готовність фахівця здійснювати професійну діяльність у глобальному суспільстві і, водночас, готового враховувати специфіку загальноукраїнської культури і національних культур регіону, що визначають специфіку вирішення професійних завдань.

Останнім часом підсилюється міграційний процес в Україні. Особливо це можна простежити на Кримському півострові, де, у силу історичних обставин за останні 20 років повернувся на Батьківщину кримськотатарський народ. Близько 300 тисяч кримських татар зараз проживає у Криму. Це спричинило негативне навіть агресивне ставлення до них з боку інших, що призвело до конфлікту. Однак, протягом років можна визначити тенденцію до зближення народів, толерантного, поважного ставлення один до одного.

Крим взагалі є полікультурним середовищем, де проживає разом біля 110 різних етносів, які мають свою культуру, мову, релігію. Найбільш численними народами є росіяни (до 60 % населення), українці (20 %), кримські татари (20 %). Однак, окрім вказаних, на території ще проживають грузини, вірмени, євреї, болгары, корейці, греки, поляки, італійці та ін. Основною метою регіональної кримської влади має бути полікультурне виховання молоді, не тільки у вищих навчальних закладах, й у школі. Тобто, перед загальною освітою стає культурний компонент у системі виховання особистості. Культура, у тому числі національна, розглядається як одна з основ, на якій будується зміст освіти, тому що прилучення до духовних цінностей, накопичених століттями, відіграє винятково важливу роль у формуванні особистості.

Полікультурне виховання – це виховання в людині демократичного, толерантного, ввічливого ставлення до людей іншого народу, розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Без полікультурного виховання не можна бути впевненими, що молодь, яка є майбутнім країни не породить екстремістські, расистські ідеї, що може призвести до небажання визнання інших та агресивного ставлення до людей. Протистояти цьому процесу може лише полікультурне виховання.

Взагалі полікультурне виховання вже розглядалось в історії педагогічної теорії та практики України. Але ці спроби були теоретичними, на рівні філософських і культурологічних концепцій.

Феномен полікультурності став предметом особливих досліджень у світовій педагогіці на початку 60-х років XX століття. Інтерес до полікультурного виховання був обумовлений поширенням міжнародного співробітництва, посиленням боротьби етнічних і расових меншин за свої права у співтовариствах з поліетнічним складом. Поняття «полікультуралізм» набуло у педагогіці значного поширення і перетворилося в розхоже кліше в педагогічній літературі.

На теперішній день полікультуралізм трактується як демократична концепція культури й освіти, що проголошує пріоритет прав людини в культурному і громадському житті, рівність націй і культурних моделей, неприпустимість расизму і шовінізму у державній політиці й приватного життя [1, с. 98].

Полікультурна освіта у розвинутих країнах стала невід'ємною часткою їхньої культурної політики. У даний час розробляються і використовуються на практиці різні навчальні програми і технології навчання, що відображають ідеї полікультурності. Обговорення проблеми полікультурної освіти, яка широко розгорнулася в усьому світі, розкриває важливість пошуку нових шляхів, розуміння того, що вже в меті та змісті освіти має відобразитися можливість культурної ідентичності. Спільність і взаєморозуміння не можуть будуватися на асиміляції і знищенні культур, але припускають визнання права бути несхожими, визнання неминучого значення культури кожної етнічної групи і, звичайно, культури національної меншини. Кожна людина має право відкрито заявити про норми і цінності, установки і традиції своєї культури і відповідно заслуговує на повагу з боку інших членів суспільства, включаючи, представників культурної більшості. Необхідність поваги ґрунтується на усвідомленні індивідом належності до своєї культури [2, с. 124].

У науковій літературі термін «полікультурна освіта» інтерпретується широко, тобто при розкритті його значення педагоги неодмінною складовою вважають виховання, в окремих роботах використовують термін «полікультурне виховання» як самостійний. Як вказує В. Макаєв у роботі «Полікультурна освіта - актуальні проблеми сучасної школи», термін «полікультурне виховання» включає не тільки освіту людини, але й ціль, завдання й основні напрямки формування особистості, готової й здатної жити у сучасному для нас суспільстві. Під полікультурною освітою розуміється освіта, що включає прилучення підростаючого покоління до етнічної, національної і світової культури, розвиток на цій основі планетарної свідомості, формування готовності й умінь жити у багатонаціональному середовищі [3, с. 4].

Таким чином, *полікультурна освіта* – це одночасне здобуття знань і відповідне виховання, передача більш точної й досконалої інформації при повазі до груп меншин, подоланні упереджень і заохоченні терпимості, поліпшенні академічних досягнень учнів з меншин, сприянні досягненню ідеалів демократії й плюралізму. Полікультурну освіту слід розглядати як частину педагогічних зусиль, що забезпечують культурно-соціальну ідентифікацію особистості, відкрити іншим культурам, національностям, расам, віруванням [4].

Слід також зазначити, що полікультурна освіта концентрується на декількох педагогічних принципах. Так полікультурна освіта передбачає виховання людської гідності й високих моральних якостей; виховання для співіснування соціальними групами різних рас, релігій, етносів; виховання толерантності, готовності до взаємного співробітництва.

При цьому головною функцією полікультурної освіти є усунення протиріччя між системами нормами виховання й навчання домінуючих націй і етнічних меншин. До інших функцій полікультурної педагогіки можна віднести формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки; усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховання позитивного відношення до культурних розходжень; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння.

Підсумовуючи сказане про мету, зміст, принципи і функції полікультурної освіти, можна стверджувати, що вона призначена для створення педагогічно сприятливого взаємозбагачення малої й домінуючої культур, у результаті чого відбувається становлення й самовизначення особистості. Полікультурна освіта ураховує культурні, виховні й освітні інтереси етнічних меншин в умовах плюралістичного культурно-національного середовища й провідної ролі культури основного етносу.

Висновки. Таким чином, полікультурна освіта покликана підтримувати різноманіття великих і малих націй в умовах глобалізації сучасного світу. Вона є засобом збереження й розвитку етнічних культур, включення цінностей етнічних культур у практику виховання і навчання й тим самим вирішення актуальних проблем педагогіки. Вирішення проблем, пов'язаних з удосконаленням міжнаціональних відносин, - це велика й копітка робота, яка ще довго буде вимагати пильної уваги і турботи з боку держави та спільної діяльності усіх гілок влади та громадськості України. І її потрібно виконувати на основі системного підходу, з урахуванням інтересів усіх етнічних, культурних і конфесійних складових українського суспільства в цілому.

Література:

1. Васютенкова И.В. Социальное здоровье личности в поликультурной образовательной среде. // Здоровье и образование: Материалы IV научно-практической конференции / отв. ред. Г.Е. Гун. – СПб.: ЛОИРО, 2007. – 236 с.
2. Bhikhu Parekh. Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory. PALGRAVE, 2000. – 379 p.
3. Макаев В. В., Малькова З. А., Супрунова Л. Л. Поликультурное образование – актуальные проблемы современной школы // Педагогика, 1999. – № 4.
4. Васютенкова И.В. Современные проблемы поликультурного образования. // Образование в эпоху перемен. Сборник научных трудов. Выпуск 2 / отв. ред. А.А. Макареня, Н.Н. Суртаева, С.В. Кривых. – СПб.: ГНУИОВ РАО, 2006. – 143 с.
5. Сухомлинська О.В. Етнопедагогіка — засіб полікультурного виховання// Український оглядач. - 1994. - №8.

В статье рассмотрены принципы глобализации. Выявлены проблемы поликультурности и поликультурного образования в Украине. Определены содержание, цель, функции и принципы поликультурного образования.

Ключевые слова: поликультурность, поликультурное образование, глобализация, поликультурное воспитание, межэтническое общение.

У статті розглянуті принципи глобалізації. Виявлено проблеми полікультурності і полікультурної освіти в Україні. Визначено зміст, мета, функції і принципи полікультурної освіти.

Ключові слова: полікультурність, полікультурна освіта, глобалізація, полікультурне виховання, міжетнічне спілкування.

This article describes the principles of globalization. The problems of multiculturalism and multicultural education in Ukraine. Determined by the content, purpose, functions and principles of multicultural education.

Keywords: multiculturalism, multicultural education, globalization, multicultural education, inter-ethnic communication.